

Din Görevlilerinin Meal ve Tefsir Okumalarına Dair İlgi ve Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi

Burak KUMBASAR*

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi
Evrans Üniversitesi, İslami İlimler Fakül-
tesi, Kırşehir/TÜRKİYE

E-mail: kumbasar.burak@ogr.ahievran.edu.tr

ORCID: 0009-0007-8224-0655

ROR: 05rrfpt58

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 3 Nisan 2024

Kabul Tarihi: 16 Haziran 2024

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2024

Değerlendirme: Bu makalenin ön incele-
mesi iki iç hakem (editörler - yayın kurulu
üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem
tarafından çift taraflı kör hakemlik mode-
liyle incelendi. Benzerlik taraması yapıla-
rak intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sü-
recinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu
ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakça-
da belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: ahif@ahievran.edu.tr -
<https://dergipark.org.tr/pub/ahif>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan
edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek
için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide ya-
yınlanan çalışmalarının telif hakkına sahip-
tirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı al-
tında yayımlanmaktadır.

<https://dergipark.org.tr/pub/ahif>

Öz

Toplumun din algısının şekillenmesinde din görevlilerinin payı çok yüksektir. Pek çok kişi dini bilgiye ulaşmak için din görevlileri ile etkileşim halindedir. Din görevlileri, toplumun dini bilgi düzeyinin artmasında etkin rol oynadıkları gibi inandıkları doğrular ışığında nasıl yaşamaları gerektiği konusunda da etkili rehberlik yapmaktadırlar. Dini bilgi söz konusu olduğunda ilk başvurulacak kitap Kur'an'dır. Birçok din görevlisi, Kur'an'ı doğru anlamak için meal ve tefsir eserlerinden faydalanmaktadır. Din görevlilerinin meal ve tefsir okumaya yönelik ilgi ve bilgi düzeylerinin tespit edilebilmesinin bazı faydaları vardır. Meal ve tefsir okumalarına dair ilgi ve bilgi düzeylerinin düşük olduğunun tespit edilmesi, içinde buldukları bu durumu görmelerini ve gerekli iyileştirmeleri yapmalarını sağlayacaktır. Böylece din eğitiminin en temel kaynağı olan Kur'an'ın, dini bilgiyi topluma aktarma vazifesini üstlenmiş olan din görevlileri tarafından ne derece araştırıldığı ve anlaşıl-
maya çalışıldığı ortaya konmuş olacaktır. Toplumun büyük bir kesimi, dini bilgiye ulaşmak için din görevlileri ile iletişime geçmektedirler. Din görevlilerinin meal ve tefsire yönelik ilgi ve bilgi düzeylerinin tespit edilmesinin toplum için de faydalı olacağı muhakkaktır. Bu çalışma, din görevlilerinin topluma yönelik faaliyetlerinde kullandıkları tefsirî bilgilere ulaşma konusunda ne kadar ilgili olduklarını ve arka planını ne derece araştırdıklarını ortaya koyacaktır. Bu sayede toplum, o din görevlisinden edindiği bilginin yeterli olup olmadığına daha sağlıklı bir şekilde karar verebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Meal, Hz. Peygamber, Din görevlisi, İrşat, Din eğitimi.

Atıf: Kumbasar, Burak. "Din Görevlilerinin Meal ve Tefsir Okumalarına Dair İlgi ve Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi". *AHİF 2* (Haziran 2024), 41-57.

Evaluation Of Religious Education Official's Level Of Knowledge And Interest in Qur'anic Text And Exegesis

Burak KUMBASAR*

Abstract

Religious officials have a very high share in shaping society's perception of religion. Many people interact with religious officials to access religious knowledge. Religious officials not only play an active role in increasing the level of religious knowledge of the society, but also provide effective guidance on how they should live in the light of the truths they believe in. When it comes to religious knowledge, the first book to be consulted is the Holy Qur'an. Many religious officers make use of translation and tafsir works in order to understand the Holy Qur'an correctly. There are some benefits of determining the level of interest and knowledge of religious officials in reading the Qur'an and tafsir. Determining that their level of interest and knowledge in reading exegesis and translation is low will enable them to see this situation and make the necessary improvements. Thus, it will be revealed to what extent the Holy Qur'an, which is the most basic source of religious education, is researched and tried to be understood by religious teachers who have the duty of transferring religious knowledge to the society. A large part of the society contacts with religious officials in order to access religious knowledge. It is certain that determining the level of interest and knowledge of religious officials towards translation and exegesis will be beneficial for the society. This study will reveal how interested religious officials are in accessing the exegetical information they use in their activities for the society and to what extent they research its background. In this way, the society will be able to decide more accurately whether the information it receives from that religious official is sufficient or not.

Keywords: Tafsir, Holy Quran Meal, Hazrat Prophet, Religious official, Irshad, Religious education.

*Graduate Student, Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Islamic Sciences, Kırşehir/TÜRKİYE

E-mail: kumbasar.burak@ogr.ahievran.edu.tr

ORCID: 0009-0007-8224-0655

ROR: 05rrfpt58

Article Type: Research Article

Date Received: 3 April 2024

Date Accepted: 16 June 2024

Date Published: 30 June 2024

Review: Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two External Double-blind Peer Review

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: ahif@ahievran.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/pub/ahif>

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

<https://dergipark.org.tr/pub/ahif>

Citation: Kumbasar, Burak. "Din Görevlilerinin Meal ve Tefsir Okumalarına Dair İlgi ve Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi". *AHİF* 2 (June 2024), 41-57.

Giriş

Modern dönemde din görevlilerinin hem Kur'an'ı tanımalarında hem de İslam'ı öğrenmelerinde meal ve tefsir çalışmaları önemli bir yer işgal etmektedir. Meal ve tefsir çalışmalarında farklı yol ve metotların takip edilmesi neticesinde bazı farklı algılara sebep olmuştur. Bu da din görevlilerinin farklı algılara sahip olmasında önemli rol oynamıştır. Bu çalışmanın ana konusu, meal ve tefsir kavramlarının kısaca tanımının yapılması, Hz. Peygamber tefsirinin tanımının yapılması, din görevlilerinin meal ve tefsir okumalarına duydukları ilginin tespit edilmesi, meal ve tefsir çalışmalarından ne derece istifade ettiklerinin ortaya konması, din öğretiminde bu çalışmaların hangi düzeyde kullanıldığına incelenmesidir. Din görevlilerinin Kur'an'ı tefsir ederken izledikleri yöntemin daha detaylı görülebilmesi için Kur'an'ın ilk tefsirine yani Hz. Peygamber tefsirine dair din görevlilerinin bilgileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Hz. Peygamber tefsirine dair ne derece bir bilgiye sahip olduklarının tespit edilmeye çalışılması yanında bu konudaki bilgilerini pratiğe nasıl döktükleri veya pratikte Hz. Peygamber tefsirinin kullanılmasını faydalı görüp görmediklerine dair de görüşleri araştırmaya yansıtılmaya çalışılmıştır.

Kur'an'ın vahyinin amacı, Arap'tan Acem'e, şehirlisinden kırsal kesimdekilere kadar tüm insanları manevi olgunluğa erdirmektir.¹ İslam emir ve yasaklarının belirlenmesinde üzerinde şüphe olmaksızın ilk başvuru kaynağı Kur'an'dır. Arap dilini konuşmayan ülkelerde bilhassa tercüme eserleri, Arap dili konuşulan ülkelerde dahi izahlı mealler ve tefsir eserleri, Kur'an'ı anlamak için başvuru öncelikli kitaplar olmaktadır. Durum bu iken din görevlilerinin meal ve tefsir faaliyetlerine olan ilgi ve okuma düzeylerinin araştırılması, İslam'ın daha iyi anlaşılmasına verilen önemi ve gelişmeleri de ortaya koyacaktır.

Ülkemizde İslam dinini topluma öğretme ve irşat hizmetlerinde en etkin rol alan kimseler elbette din görevlileridir. İslam dini öğretilirken ilk başvuru kaynağı Kur'an'dır. Kur'an'ın anlaşılması için meal ve tefsir çalışmalarından çokça faydalanılmaktadır. Günümüzde eğer ki meal ve tefsir çalışmaları bir kenara bırakılacak olursa İslam dininin Kur'an merkezli öğrenilmesi zorlaşacaktır. Bununla beraber yararlanılan meal ve tefsir çalışmalarının içeriği, okuyanların İslam'ı öğrenmelerinde çok farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Meal ve tefsir çalışmalarının içeriği, kapsamı, metodu bu sonucu etkilemektedir. Sahada aktif olarak vazife alan din görevlilerinin gözüyle meal çalışmalarında olması ve olmaması gerekenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespitlere ulaşabilmek için çalışmamızda cevabı aranacak sorular şunlardır: Din öğreticileri meal ve tefsir çalışmalarından ne derece faydalanıyorlar? Bu çalışmalara kendi mesleki yeterlilikleri noktasında veya topluma katacağı şeyler noktasında ne derece ilgililer? Meal çalışmalarının kapsamının dar veya geniş tutulması dini öğrenmek isteyenleri nasıl etkiliyor ve bu durumu din öğreticileri nasıl değerlendiriyor?

Meal okumalarına yönelik daha önce bazı çalışmalar yapılmış olsa bile tefsir okumalarıyla beraber mevcut durum değerlendirilmemiş hem de araştırma grubu din görevlilerinden seçilen böyle bir çalışma yapılmamıştır. Daha ziyade ilahiyat ve İslami ilimler öğrencileri özelinde çalışmalara rastlanmaktadır. Bundan dolayı biz araştırmamızı din görevlilerinin durumunu analiz ile gerçekleştirdik. Muhakkak din görevlilerinin bu husustaki durumunu ortaya koyabilmek

1 Şah Veliyullah Dihlevî, *el-Fevzü'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr*, ed. Fethi Güngör, çev. Yahya Yaşar (İstanbul: Beyan, 2018), 38.

aynı zamanda onların öğreticilik yaptığı öğrenci, cemaat ve toplumun da durumunu anlamaya yardımcı olacaktır.

Bu çalışmadaki amacımız, meal kavramı üzerinde kısa bir çerçeve oluşturmak, din görevlilerinin meal ve tefsir okumalarına karşı ilgi düzeylerini tespit etmek, meal ve tefsir çalışmaları üzerinde ne gibi iyileştirmelere gidilebileceğinin fikri zeminine katkı sağlamaktır. Bununla beraber din görevlilerinin meal ve tefsir ile alakalı bilgi düzeylerini de tespit etmek araştırma amaçlarımız arasındadır. Bu sayede öğretim hizmetlerini geliştirmeye yönelik bir tablo ortaya konmuş olacaktır. Toplumun meal çalışmalarından faydalanamama sebeplerini katılımcılara çeşitli sorular sorarak tespit etmeyi amaçladık. Din görevlilerinin meal çalışmalarını daha faydalı hale getirebilmek için önerilerini detaylıca tespit etmek istedik ve bunu araştırmamıza katılımcıların verdiği cevaplar üzerinden aktarmayı amaçladık.

Konumuz incelenirken meal, tercüme, tefsir ve te'vil kavramlarını açıklamaya ve aralarındaki farklara değinmeye gayret ettik. Çalışmamız bir giriş kısmı, iki ana başlık ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde meal, tefsir ve Hz. Peygamber tefsiriyle alakalı kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılırken; ikinci bölümde, katılımcılarla yapılan görüşmelerde izlenen yoldan söz edilmiş ve sonrasında belirlediğimiz amaçlara ulaşmak için yöneltilen sorulara verilen cevaplar tablolar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Son olarak katılımcıların verdiği cevaplara toplu bir bakış içerisinde yorumlar yapılmıştır. Gerekli görülen yerlerde öneriler sunulmaya gayret gösterilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve: Meal, Tefsir ve Hz. Peygamber'in Tefsirine Dair Genel Bilgi

Tercüme, meal ve tefsir kelimelerinin köklerine ve türetilme safhalarına değinmeden kısaca tefsir ilmi içerisindeki terim anlamları verilecektir. Tercüme, çeviri anlamındadır.² Daha kapsamlı olarak tercüme, bir sözün manasını diğer bir dilde, dengi bir ifade ile aynen olduğu gibi dile getirmektir.³ Kur'an'ın tercümesi ise, Kur'an lafızlarının Arapça dışında yabancı dillere çevrilmesi ve bununda farklı nüshalarda basılmasıdır. Bu sayede Arapça bilmeyenler Kur'an'ı yapılan tercüme seviyesinde de olsa anlamış olurlar. Müfessir Elmalılı (öl. 1361/1942), tercümenin Kur'an'dan mütercimın anlayabildiği kadar bazı şeyleri anlatabileceğini ancak Kur'an'ın gerçek anlamını anlatamadığını ifade etmiştir.⁴ Tercüme ile Kur'an'ı anlamış olmak mümkün değildir bilakis mütercimın Kur'an'dan anladığı ve anlatabildiği kadarı karşımıza çıkmış olur. Tercüme çalışmalarıyla Kur'an metnindeki anlam ve mesajların tam manasıyla iletmenin mümkün olmadığı noktasında İslâm alimlerinin neredeyse tamamı ittifak halindedir.⁵ Buna rağmen tercüme çalışmaları Kur'an'a yapılan güzel hizmetlerden biridir.⁶ Bu tercümeyi de iki kısma ayırmak mümkündür.⁷ Birincisi, harfî tercümedir. Bu Kur'an'daki kelimelerin yerine farklı bir dil-

2 Güncel Türkçe Sözlük, "Tercüme" (Erişim 04 Nisan 2024).

3 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam (İstanbul: Azim Dağıtım, 2012), 1/19.

4 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/26.

5 Fatih Kanca, "Yazılış Amaçları Bakımından Türkçe Kur'an Mealleri", *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi* 5/2 (Aralık 2022), 187-247.

6 Sadrettin Gümüş, "Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (Bahar 2015), 287-331.

7 Muhammed 'Abdul'azîm Zûrkânî, *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Şur'ân*, el-Mektebetü's-Şamile, (Erişim 04 Nisan 2024), 2/111.

deki eş anlamlı kelimeleri koymaklardır. O sebeple bu tür tercümeye lafzî tercüme, müsavi/eşit tercüme de denmiştir. Çoğunlukla tercüme veya çeviri denildiğinde bu kastedilmektedir. Bu tür tercümenin Kur'an için yapılıp yapılamayacağı konusu tartışmalıdır. İkincisi, tefsirî tercümedir. Asıl amaç mana olduğu için herhangi bir lafza bağlı kalmaksızın tercüme yapılmasıdır. İşte bu ikinci tür tercümeyle özellikle ülkemiz Türkiye'de meal denmektedir. Ancak Arap kültüründe ve Arapça eserlerde tercüme kelimesi bu kısımdaki manasıyla zikredilmektedir. Ülkemizde de bu çalışmaların yapıldığı ilk yıllarda tercüme tabiri kullanılırken, Allah lafzı olan Kur'an'ın tam manasıyla beşerî lisana aktarılamamasından dolayı "eksik ifade" anlamına gelen "meal" terimi tercih edilerek günümüze gelmiştir.⁸ Bunun sadece kelime tercihiyle alakalı bir durum olduğu ortadadır. Çünkü meal kavramının tanımı da Kur'an'ın harfiyen değil mana ve mefhum bakımından tercümesi⁹ şeklinde yapılmıştır. Zaten ülkemizde meal çalışmalarının hazırlanmasındaki asıl hedef de Kur'an'ın Türkçe olarak anlaşılmasını sağlamaktır.¹⁰ Bununla beraber yapılan meal çalışmalarında asıl amaç, yazarın sahip olduğu dinî ve ideolojik eğilime, ilmî yetkinliğine, Kur'an dili olan Arapça'ya ve çeviri yapılacak olan Türkçe'ye olan vukufiyetine, yaşadığı dönem ve şartlara göre çeşitlilik gösterebilmektedir.¹¹ Tefsir ise, Kur'an lafızlarının manalarının açıklanmasını inceleyen, bunun üzerinde duran ilmin adıdır.¹² Daha kapsamlı tanımla tefsir, öyle bir ilimdir ki, onda Kur'an lafızlarının telaffuz şeklinden, delalet ettikleri manalardan, yalnız başına ve cümle içinde kullanıldıklarında kelimelerden çıkan hükümlerden ve cümle içinde kullanıldıklarında delalet ettikleri manalar ile bunları tamamlayan diğer hususlardan bahsedilir.¹³ Te'vil kelimesi de çoğu zaman tefsir ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Farklı anlamlarda kullanıldıkları da olmuştur. Bu durumu Elmalılı merhum şu şekilde ifade ediyor:

"Dirayetle ilgili olan yoruma te'vil, rivayetle ilgili olana tefsir denilir. Bunu İmam Mâtürîdî hazretleri birbirinden şöyle ayırmıştır: Tefsirde şu sözden maksat şudur diye kestirmek ve Allah bu sözden bunu kastetti diye Allah'a karşı bir şahitlik vardır. Onun için kesin bir delil olursa sahihtir. Yoksa keyfi görüş ile yapılan bir tefsir olur ki bu yasaktır. Te'vil ise kesinlik ve Allah'a karşı şahitlik olmaksızın sözün mümkün olan manalarından birini tercih etmektir."¹⁴

Bununla beraber tefsir bazen kelimelerin açıklaması için, te'vil de cümlelerin açıklaması için kullanılmaktadır. Yani, şu kelimenin tefsiri şudur denirken; şu cümlenin te'vili budur denilir.¹⁵ Çünkü kelimelerin açıklamasında farklı ayet gruplarından veya hadislerden yararlanılması daha sık gerçekleşmektedir. Cümlelerin manalarını ifade ederken ise yorumlamaya gidilmesi daha sık görülmektedir.

8 Gümüş, "Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları" 287-331.

9 Mustafa Öztürk, "Meâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 04 Nisan 2024).

10 Kanca, "Yazılış Amaçları Bakımından Türkçe Kur'an Mealleri", 187-247.

11 Kanca, "Yazılış Amaçları Bakımından Türkçe Kur'an Mealleri", 187-247.

12 Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Mukaddimetü't-Tahrîr ve't-Tenvîr Mine't-Tefsîr*, çev. Harun Ünal (İstanbul: Ekin Yayınları, 2020), 40.

13 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/39.

14 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/38.

15 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/39.

Kur'an, Hz. Peygamber'in görevlerini sayarken tebyîn görevini de zikrederek¹⁶ dikkat çekmektedir. Kur'an'ı tefsir etmek olarak ifade edilen bu görevin sınırları da tartışılmıştır. Bazıları Hz. Peygamber'in Kur'an'ın tamamını tefsir ettiğini ifade ederken, bazıları da az bir kısmını açıkladığını ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in Kur'an'ın gerekli olan kısımlarını kavli olarak açıkladığı görüşü, tercih ettiğimiz görüş olmaktadır. Bununla beraber Hz. Peygamber'in yaşayan bir Kur'an olması hasebiyle hem kavli hem de fiilî sünnetiyle bir bütün olarak Kur'an'ın tamamını tefsir ettiği görüşü¹⁷ de asla göz ardı edilmeyecek bir yorumdur. Hz. Peygamber farklı yöntemler kullanılarak Kur'an ayetlerini açıklamıştır. Kur'an'ın ifadesiyle "o kitabı öğretecek,"¹⁸ "o kitabı beyan edesin/açıklayasın"¹⁹ ilahi emriyle ve yönlendirmesiyle, anlaşılması zor olan Kur'an ayetlerine dair izahlar yapmıştır. Bu tefsir vazifesini; sorulan sorular üzerine, anlaşılmadığını fark ettiğinde, kendinin vahiy gözetiminde verdiği hükümleri delillendirme gibi maksatlarla tefsir yapmıştır. Sahabeye, Kur'an ayetlerini tefsir ederken uyguladığı yöntemlerden bazıları şu şekilde:

- 1- Kur'an ayetlerini okuyarak tefsir etmesi.
- 2- Kapalı manaları açıklaması.
- 3- Anlaşılmayanı izah etmesi.
- 4- Mutlak olarak vahyolunan manaları kayıtlandırması.
- 5- Karmaşık gibi duran manaların netleştirilmesi.²⁰

Kur'an'ı tefsir ederken Hz. Peygamber'in ilgili ayetle alakalı söylediklerini,²¹ sebebi nüzule dair rivayetleri²², nasih ve mensuh ilim başlığı altında zikredilenleri,²³ hadis, fıkıh usulü, kelam gibi tefsirle yakından alakadar ilim dallarını bilmek gerekmektedir. Bazı usul müellifleri, "Allah'ın sana gösterdiğiyle hüküm ver"²⁴ mealine yakın ayeti kerimelerin vurguladığı üzere Hz. Peygamber'in verdiği hükümlerin Allah tarafından onaylandığını söylemişlerdir.²⁵ Hz. Peygamber döneminde sahabeler, anadilleri her ne kadar Arapça olsa bile Kur'an'ın bazı müteşabih lafızlarını ve bazı ayrıntılarını anlamada sıkıntılar yaşıyorlardı. Hz. Peygamber'in yakınındakilerin dahi durumu bu iken hem eski dönemlerde hem günümüzde Hz. Peygamber'in tefsirine başvurmak hakikat ehli bir müfessir olabilmenin şartlarından zikredilmiştir. Kur'an tefsiri için ilk olarak Kur'an'ın kendisine başvurulması gerektiği sonrasında da ilk müracaat edilecek olanın Hz. Peygamber'in sünneti olduğu söylenmiştir.²⁶

16 en-Nahl 16/44

17 Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: İfav, 2020), 65-66.

18 el-Bakara 2/129.

19 en-Nahl 16/64.

20 Demirci, *Tefsir Tarihi*, 59-62.

21 İbn Cüzey el-Kelbî, *Mukaddimetü't-Teshîl Li 'Ulumi't-Tenzîl*, ed. Davut Ağbal, çev. Zeynep Demirtaş vd. (İstanbul: Rihle Kitap, 2021), 66-67.

22 Dihlevî, *el-Fevzü'l-Kebîr*, 69.

23 İbn Cüzey el-Kelbî, *Mukaddimetü't-Teshîl*, 66.

24 *Kur'an Yolu* (Erişim 04 Nisan 2024), en-Nisâ 4/105.

25 Menna' Halil el-Kattan, *Mebâhis Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, çev. Abdulaziz Hatip - Mustafa Özçelik (İstanbul: Beka, 2022), 531.

26 İbn Teymiyye, *Tefsir Usûlü*, çev. Cemal Güzel (İstanbul: Takva, 2018), 123-124.

2. Hz. Peygamber Tefsiriyle ve Tefsir-Meal Okumalarıyla İlgili Yapılan Görüşmeler

2.1. Katılımcılarla Alakalı Genel Bilgi ve Görüşmelerde İzlenen Yol

İlgili konu ile alakalı burada din görevlilerinin bilgi düzeyleri ve yaklaşımları ele alınacaktır. Araştırmamızdaki katılımcı grubu belirlenirken olasılıklı örnekleme tekniği ile 40 katılımcı seçilmiştir. Katılımcı seçiminde sadece Diyanet İşleri Başkanlığı personeli olma ve Kırşehir bölgesinde vazife yapma kriterlerine dikkat edilmiştir. Bunun dışında cinsiyet, yaş, meslek grubu, mezuniyet durumları üzerinden herhangi bir tercih şartı belirlenmemiştir. Katılımcı grubunu Kırşehir bölgesinde görev yapan, yükseköğrenim mezunu (ön lisans ve lisans) imam-hatip, müezzin-kayyim, vaiz, Kur'an kursu öğreticisi 40 kişi oluşturmaktadır. Araştırmamızın biçimi tanımlayıcı araştırmadır. Katılımcıların meal ve tefsir okumalarına dair görüş ve tutumları ölçülmeye ve tablolar ile kategorize edilerek sunulmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırma, din görevlilerinin kendi vazife yaptıkları kurum ve mahal içerisinde meal ve tefsir çalışmalarını nasıl algıladıklarını daha iyi yorumlayabilmek için nitel araştırma yaklaşımı ağırlıklıdır. Cevabında nicelik barındıran sorular da sorulmuştur ancak bu sorular ile nitelik açısından daha net bir yoruma ulaşmak amaçlanmıştır. Bu yüzden araştırmanın karma yöntem ile yürütüldüğü söylenebilir. Araştırma türü olarak ise alan araştırması tercih edilmiştir. Veri toplama biçimi olarak araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Bu anket araştırması ise yüz yüze ve soru cevap şeklinde yapılan derinlemesine görüşme tekniğiyle yapılmıştır. Görüşme türü ise bireysel görüşmedir. Katılımcılarla cevap verirken rahat olabilecekleri mekanlar tercih edilmiş, sorular yanıtlanırken zaman kısıtlaması uygulanmamıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edildiğinden önceden hazırlanmış soruları sormakla birlikte açık olmayan noktaları açmak ve derinleştirmek için bazı izahlar yapılmış ve katılımcıların düşüncelerinin daha net görülebilmesi için farklı sorular sorularak araştırma detaylandırılmıştır. Araştırmamızda 4 kadın 36 erkek katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Verilen cevaplar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların 24'ü ön lisans, 16'si ise lisans mezunu din görevlileridir.

Katılımcılara görüşme yapılmadan önce meal, tefsir ve Hz. Peygamber'in Kur'an tefsiri ile alakalı bir mülakat olacağı haber verilmiş ancak araştırmada asıl dikkatlerin yoğunlaşacağı meseleden bahsedilmemiştir. Sorulacak soruların içeriğine dair bilgi verilmemiştir. Bu yöntemle amaç, katılımcıların din öğretimi yaparlarken zihinlerindeki bilgi ve ilgi düzeylerini herhangi bir yönlendirme olmaksızın analiz edebilmektir.

Tablo 1: Örneklem Grubunun Cinsiyet, Mezuniyet Seviyelerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	N ²⁷	%
Kadın	4	10
Erkek	36	90
Toplam	40	100
Mezuniyet Seviyesi	N	%
Ön lisans	24	60
Lisans	16	40
Toplam	40	100

27 İngilizce number "sayı" kelimesinin ilk harfidir. Altındaki veriler, tablodaki katılımcıların kaç tanesinin seçeneğe uygun yanıt verdiğini belirtmektedir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere örneklem grubunun büyük çoğunluğunu %90(36)’lık oranla erkekler, geri kalan %10(4)²⁸’luk kısmını da kadınlar oluşturmaktadır. Mezuniyet seviyelerine bakıldığında ise %40(16)’lık kısmını ön lisans mezunları, %60(24)’lük kısmını lisans mezunları oluşturmaktadır.

2.2. Tefsir ve Meal Okumalarına Dair

Katılımcıların tefsir okumalarına dair ilgilerini anlayabilmek adına ilk aşamada tefsir eserlerinden okuma yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Kur’an tefsirinin tamamını bitirip bitirmedikleri de sorulmuş ve alınan yanıtların büyük bir kısmı birbiriyle aynı olmuştur. Meal okumalarına dair aynı sorular kendilerine yöneltilmiştir.

Tablo 2: Meal ve Tefsir Okumalarına Dair

Tefsir Okuması Yapıldığına Dair	N	%
Evet	40	100
Hayır	0	0
Toplam	40	100
Ne Kadarlık Kısmı Okundu	N	%
Tamamı	4	10
Tamamına Yakın Kısmı	1	2,5
Yarısı	9	22,5
Yarisına Yakın Kısmı	1	2,5
Az Bir Kısmı	25	62,5
Toplam	40	100
Meal Okuması Yapıldığına Dair	N	%
Evet	40	100
Hayır	0	0
Toplam	40	100
Ne Kadarlık Kısmı Okundu	N	%
Tamamı	16	40
Tamamına Yakın Kısmı	1	2,5
Yarısı	6	15
Az Bir Kısmı	17	42,5
Toplam	40	100

Örneklem grubunun Kur’an mealini okuma durumlarına bakıldığında din görevlilerinin bir mealini baştan sona okuduğunu söyleyenlerin oranı %40(16) olmasına karşılık hiç okumadığını ifade edenler %0(0)’lık bir oran oluşturmaktadır. Tamamına yakın kısmını okuduğunu ifade edenler %2,5(1) oranındadır. Az bir kısmını okuduğunu ifade edenler %42,5(17) oranında iken yarısına kadar okuduğunu belirtenler %15(6)’lık bir seviyede kalmıştır. Bu veriler din görevlilerinin büyük oranda Kur’an mealini okuma kültürlerinin varlığına işaret etmektedir. Zira verilerin toplamına bakıldığında %100(10) oranıyla Kur’an meallerinin bir şekilde okunduğu anlaşılmaktadır.

28 Burada ve ileride yüzdeler verildikten sonra parantez içlerinde verilen sayılar o yanıtı veren katılımcı sayısını belirtmektedir.

Katılımcıların %100(10)'ü de Kur'an tefsirine dair okumalar yaptıklarını söylemiştir lakin Kur'an'ın baştan sona tefsirini okumadıklarını belirtenler %90(36) oranındadır. Buna karşılık baştan sona tefsir okuması yapanlar %10(4) oranında kalmıştır. Kur'an tefsirinin tamamını okuduğunu ifade eden üç katılımcı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir isimli eserini diğer katılımcı ise Muhammed Esed'in (ö. 1412/1992) Kur'an Mesajı isimli eserini okuduğu söylemiştir. Tamamına yakın kısmını okuyan katılımcılar %2,5(1) oranındadır. Kur'an tefsirinden az bir kısım okuduğunu söyleyenler %62,5(25) oranında ve yarısına yakın bir kısmını okuma yapanlar %2,5(1) oranında iken yarısına kadar okuma yapanlar %22,5(9) oranındadır. Her ne kadar tefsir okuma kültürünün din görevlilerinde yüksek olduğu gözükse de çoğunluğun yaptığı okumalar Kur'an'ın az bir kısmına karşılık gelen tefsir okumalarıdır.

Tablo 3: Tefsir Okumalarında Tercih Edilen Eserlere Dair

Meal ve Tefsir Okuma Zamanı	N	%
Çok Seyrek Okurum	18	45
Fırsat Buldukça Okurum	9	22,5
Haftalık Olarak Okurum	8	20
Sıklıkla Okurum	5	12,5
Toplam	40	100

Tefsir ve meal okuma zamanlarına göre örneklem grubunun dağılımına bakıldığında karşımıza çıkan tabloda devam ve sürekliliğin az olduğu görülmektedir. Sıklıkla okuyanlar %12,5(5) oranında ve haftalık olarak okuyanların oranı da %20(8)'dir. Genele bakıldığında düzenli ve devamlı okuyanlar %32,5(13) oranında kalmaktadır. Buradan anlaşılan meal ve tefsir okumalarında din görevlilerinin düzenli ve devamlı bir okuma yapmadığıdır. Fırsat buldukça okuyanlar %22,5(9) oranında iken çok seyrek okuma yapanlar %45(18) oranındadır.

Tefsir ve meal okumalarında hangi eserleri tercih ettikleri soruldu. Meal okumalarında istisnasız olarak katılımcıların tamamı "Diyanet İşleri Başkanlığı Meali" veya "Diyanet Vakfı Yayınları Meali" okuduklarını söylediler. Diyanet Vakfı Yayınları Meali isimli eserin tamamını okuyan bir katılımcı ilaveten Mahmud Kısa'nın Kısa Açıklamalı Kur'an Meali isimli eseri okuduğunu, diğer katılımcı Mustafa Öztürk'ün Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri isimli eseri okuduğunu, diğer katılımcı Mehmet Okuyan'ın Geniş Açıklamalı Kur'an Meal-Tefsir isimli eserini okuduğunu ifade ettiler. Tefsirde tercih edilen eserler sorulduğunda ise meal okumalarında tercih edilen eserlere nispeten daha geniş bir liste ile karşılaşılmıştır. Aşağıdaki tablo (tablo 4), katılımcı odaklı değil bir katılımcının okuduğunu ifade ettiği tüm eserler hesap edilerek oluşturulmuştur.

Tablo 4: Tefsir Okumalarında Tercih Edilen Eserlere Dair

Tefsir Okumalarının Hangi Eserden Yapıldığı	N	%
Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri	29	41,42
Hak Dini Kur'an Dili	9	12,85
Celāleyn Tefsiri	5	7,14
Medāriku't-tenzil ve ḥaḳā'ıku't-te'vīl	5	7,14
Tefhīmu'l-Ḳur'ān	5	7,14
Ömer Nasuhi Bilmen Tefsiri	4	5,71
Fī zılāli'l-Ḳur'ān	4	5,71
Şafvetu't-tefāsīr	4	5,71
Envāru't-tenzil ve esrāru't-te'vīl	1	1,42
Rūḥu'l-me'ānī	1	1,42
Mefātiḥu'l-ğayb	1	1,42
Beşā'iru'l-Ḳur'ān	1	1,42
Rūḥu'l-beyān	1	1,42
Toplam	70	100,00

Meal okumalarında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı'nın yayınları istisnasız katılımcıların tamamınca tercih olunmakla beraber tefsir okumalarında %41,42(29) oranı ile katılımcılar arasında en çok tercih edilen eserin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri olduğu görülmektedir. Buradan din görevlilerinin büyük çoğunluğunun Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı yayınlarını daha çok tercih ettiği görülmektedir. Tabii bunun katılımcıların diyanet personeli olmasından kaynaklandığı söylenilebilir. Sonrasında %12,85(9) oranı ile *Hak Dini Kur'an Dili*, sonrasında %7,14(5) oranı ile *Celāleyn Tefsiri*, *Medāriku't-tenzil ve ḥaḳā'ıku't-te'vīl*, *Tefhīmu'l-Ḳur'ān*, takiben %5,71(4) oranı ile *Ömer Nasuhi Bilmen Tefsiri*, *Şafvetu't-tefāsīr*, *Fī zılāli'l-Ḳur'ān* gelmektedir. Bunların dışında kalan; *Envāru't-tenzil ve esrāru't-te'vīl*, *Rūḥu'l-me'ānī*, *Mefātiḥu'l-Ğayb*, *Beşā'iru'l-Ḳur'ān*, *Rūḥu'l-beyān* isimli tefsirler ise birer katılımcı tarafından tercih edilmiştir.

2.3. Tefsir ve Meal Hakkında Farklı Hususların Değerlendirilmesi

Tablo 5: Meal-Tefsir Okumalarına Dair

Sadece Meal Okumak gerekli midir?	N	%
Evet	6	15
Manası Kapalı Yerlerde Tefsire Bakarak Evet	19	47,5
Hayır, Salt Tercümeli Meal Okumak Sakıncalıdır	15	37,5
Toplam	40	100
Arap Dilinin Kurallarını Bilmeden Meal Okumak Kur'an'ı Anlamak İçin Yeterli midir?	N	%
Evet	1	2,5
Hayır	22	55
Az Sayıda Ayet Grupları İçin Yeterli Olabilir	17	42,5
Toplam	40	100

Meal mi Tefsir mi Okumak Daha Faydalıdır?	N	%
Tefsir	38	95
Meal	2	5
Toplam	40	100
Meal ve Tefsir Okumakla İslâm Dini Öğrenilebilir mi?	N	%
Evet	2	5
Hayır	12	30
Kısmen ama eksik bir şekilde	26	65
Toplam	40	100
Meallerde Parantez, Açıklama, Dipnot vb. Kullanılması Gerekli midir?	N	%
Evet	40	100
Hayır	0	0
Toplam	40	100
Açıklamalı, Dipnotlu Meal Okumak Kur'an'ı Anlamak İçin Yeterli Olur mu?	N	%
Evet	5	12,5
Hayır	3	7,5
Büyük Bölümü İçin Evet	25	62,5
Az Bölümü İçin Evet	7	17,5
Toplam	40	100

Katılımcıların meal ve tefsir okumalarına dair ne düşündüklerini daha iyi ortaya koyabilmek için birtakım sorular sorulmuştur. Bu bağlamda tabloda da gözüktüğü gibi tefsirlerden yardım alınması gerektiğini söyleyenlerle beraber meal okunmasını gerekli görenlerin oranı %62,5(25)'dir. Diğer %37,5(15)'lik kısımda yer alan katılımcılar ise salt çeviri yapılan meal okumalarına karşı olduklarını dile getirmişlerdir. Parantez içleriyle izahlı meallerin okunmasını sakıncalı görmediklerini söylemişlerdir. Buradan anlaşılıyor ki katılımcıların aslında tamamı anlaşılması güç olan yerler izah edilmek suretiyle meal okumasını gerekli görmektedirler. Kur'an ayetlerine karşı aşinalığın artmasına olan izlenim ortadadır.

Bu durum "Meallerde parantez, açıklama, dipnot vb. kullanılması gerekli midir?" şeklinde soruların yanıtlarıyla daha iyi ortaya çıkmaktadır. Katılımcılardan %100(40) oranında evet gereklidir yanıtı alınmıştır. Bu konu üzerinde yaptığımız istişarelerde tüm katılımcılar yalnız tercümeli (birebir - motamot çeviri) meallerin yerine gerekli yerler izah edilerek, zamirlerin bağlantılı olduğu kelimeler belirtilerek, ayetin bağlamıyla alakadar diğer ayet gruplarından söz edilerek, bahsedilen kıssalardan sahih yolla gelen haberler kısaca zikredilerek yapılan meal çalışmalarını daha sağlıklı bulmaktadırlar. Bu şekilde yapılmış bir mealin okunmasının gerekli olduğunu tüm katılımcılar ortaya koymuşlardır.

Yine bu konudaki düşünceleri daha net ortaya koyabilmek adına katılımcılara “Arap dilinin kurallarını bilmeden meal okumak Kur’an’ı anlamak için yeterli midir?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Arapça kurallar hakkında bilgi sahibi olmayan birinin, Kur’an meali okumasının o kişiye Kur’an’ı anlamada yeterli gelmeyeceği kanaatini taşıyan katılımcıların oranı %55(22)’dir. Az sayıda ayet grupları için yeterli görenler %42,5(17) iken, tüm ayetler için yeterli görenler %2,5(1)’dur. Bu oranlardan anlaşılıyor ki din görevlileri Kur’an’ı anlamak için Kur’an dili olan Arapçanın da bilinmesi gerektiğini savunuyorlar.

Bir mealde parantez içi açıklamalara yer verilmesi gerektiğini katılımcıların hepsi söylemişlerdi. Sonrasında kendilerine “Açıklamalı, dipnotlu meal okumak Kur’an’ı anlamak için yeterli olur mu?” şeklinde soru yöneltildi. Kur’an’ı anlamak için yeterli olduğunu söyleyenlerin oranı %12,5(5)’tur. Kur’an ayetlerinin büyük bir bölümünü anlamaya yeterli olabileceğini söyleyenlerin oranı %62,5(25) iken Kur’an ayetlerinin az bir bölümünü anlamaya yeterli olabileceğini söyleyenlerin oranı %17,5(7)’tur. Kur’an’ın anlaşılmasına yeterli olmayacağını ifade edenler ise %7,5(3) oranındadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun, parantez izahlarıyla yazılan mealin okunmasıyla Kur’an’ın tamamının anlaşılamayacağı yönünde bir yaklaşımda oldukları görülmektedir. Açıklamalı meal okumanın Kur’an’ın büyük bir bölümünü anlamaya yeterli olacağını ifade edenler ve tamamını anlamaya yeterli olacağını ifade edenler toplamda %75(30) oranındadır. Din öğreticilerinin gözüyle, izahlı meal çalışmasının ne derece önemli olduğu ortaya konmuştur. O halde bu tarz meal çalışmalarının geliştirilmesi üzerinde çalışmalar yapılabilir.

Kur’an’ı anlama noktasında meal okumanın mı yoksa tefsir okumanın mı daha faydalı olduğu günümüzün tartışmalı konularından biridir.²⁹ Bununla alakalı sorulan soruya katılımcıların verdiği cevaba bakıldığında Kur’an’ı anlamada tefsir okumanın daha gerekli olduğu fikri çoğunluğa aittir. Zira meal okumanın tefsir okumaktan daha faydalı olduğunu söyleyenlerin oranı %5(2) iken tefsir okumanın meal okumaktan daha faydalı olduğunu söyleyenlerin oranı %95(38)’tir.

Yine günümüzün tartışmalı konularından biri de sadece meal okumakla İslam dininin öğrenilip öğrenilemeyeceği meselesidir.³⁰ Katılımcıların yarısından fazlasının tercihi meal ve tefsir okumakla İslam dininin öğrenilemeyeceği yönündedir. Nitekim oranlara bakıldığında “meal ve tefsir okumakla İslam dini öğrenilebilir” düşüncesinde olanların oranı %5(2), “kısmen bazı İslam bilgileri öğrenilebilir ama eksik bir öğrenme olur” düşüncesini paylaşanlar %65(26), “hayır, meal ve tefsir okumak ile İslam dini öğrenilmez” düşüncesini paylaşanların oranı %30(12)’dur. Oranlardan anlaşıldığı gibi katılımcıların kahir ekseriyeti meal okumakla İslam dininin tam olarak öğrenilmeyeceğini ifade etmişlerdir. Meal okumayı ise yukarıdaki bir sorunun cevabında gördüğü üzere katılımcıların çoğunluğu gerekli görmüşlerdir. Yine meal çalışmalarında parantez içi izahların bulunması gerektiğini tüm katılımcılar ifade etmişlerdi. Durum bu iken; İslam dininin daha rahat öğrenilebilmesi için parantez içlerinde ve dipnotlarda izahlara yer verilmiş mealin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

29 Ercan Şen, “İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Gözüyle Kur’an Mealleri (Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Örneği)”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/1 (Haziran 2020), 80.

30 Şen, “İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Gözüyle Kur’an Mealleri”, 80.

2.4. “Hz. Peygamber Tefsiri” ile Alakalı Din Öğreticilerinin Görüşleri

Tablo 6: Hz. Peygamber’in Görevlerine Dair

Hz. Peygamberin Görevleri Nelerdir?	N	%
Tebliğ	40	100
Rehberlik	14	35
Davet	13	32,5
Tebyîn	11	27,5
İnzâr	5	12,5
Tebşîr	5	12,5
Teşrî'	4	10
Tezkiye	1	2,5
Tasfiye	1	2,5
Ta'lîm	1	2,5

“Hz. Peygamber’in görevleri nelerdir?” sorusunu yöneltmek suretiyle, Hz. Peygamber’in Kur’an’ı tefsir etmeye yönelik bir vazifesinin Kur’an dayanaklı olup olmadığına dair katılımcıların zihinlerindeki yaklaşıma ulaşmak istenmiştir. “Kur’an Hz. Peygamber’in vazifelerini bildirirken hangi terim veya tabirleri kullanmıştır?” diye sorduğumuzda, katılımcıların tamamı “tebliğ görevi vardır” diye yanıt verdiler. %35(14) oranında katılımcı rehberlik vazifesini olduğunu, %32,5(13) oranında katılımcı davet vazifesi olduğunu, %27,5(11) oranında katılımcı tebyîn vazifesi olduğunu belirtti. Hz. Peygamber’in vazifelerinden başka şunları da ifade etmişlerdir; inzâr ve tebşîr vazifelerinin olduğunu söyleyenler 5’er katılımcı, teşrî’ vazifesinin olduğunu ifade edenler 4 katılımcı, tezkiye, tasfiye ve ta’lim vazifesinin olduğunu söyleyen ise 1 katılımcıdır. Kur’an’da Hz. Peygamber’in vazifesi olarak addedilen bazı sıfatların çoğu katılımcı tarafından bilinmediği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7: Hz. Peygamber’in Tefsirinin Tanımına Dair

Hz. Peygamber Tefsiri Ne Demektir?	N	%
Hz. Peygamber’in Kur’an’ı Yaşantısıyla Ortaya Koymasıştır	5	12,5
Hz. Peygamber’in Kur’an’ı Aktarmasıdır	1	2,5
Hem Ayetlerin Muhtevasına Göre Yaşamayı Hem de Gerekli Yerleri İzah Etmesi	18	45
Manası Kapalı Olan Ayet veya Kelimeleri İzah Etmesi	14	35
Hz. Peygamber’in Tüm Söz ve Fiilleridir	2	5
Toplam	40	100

“Hz. Peygamber tefsiri ne demektir?” diye sorduğumuzda katılımcıların farklı ama bir o kadar birbirlerini tamamlar nitelikte cevaplar verdiği görülmektedir. Bu da konuya tam hâkim olunmadığını ama habersiz de olunmadığını ispatlayan bir durumdur. İhtiyaç duyulan yerleri izah etmesiyle beraber ayetlerin muhtevasına göre yaşamayı diyenlerin oranı %45(18)’tir ve bu çoğunluğun görüşüdür. %35(14) oranında “manası kapalı olan ayet veya kelimeleri izah etmesi” şeklinde yanıt verilmiştir. “Hz. Peygamber’in Kur’an’ı aktarmasıdır” şeklinde yanıt verenlerin oranı %2,5(1)’tur. “Hz. Peygamber’in Kur’an’ı yaşantısıyla ortaya koymasıştır” diye

ifade edenlerin oranı %12,5(5)'tur. "Hz. Peygamber'in tüm söz ve fiilleridir" şeklinde yanıt verenlerin oranı %5(2)'tir. Bu oranlardan, katılımcıların çoğunun Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tefsir etmesini yaşantısıyla ilişkilendirdiği ortadadır. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı yaşantısıyla değil de kavli olarak tefsir ettiğini ifade edenler sadece %37,5(15) oranında kalmıştır.

Tablo 8: Hz. Peygamber Tefsirinin Örneklenmesine Dair

Fatiha Suresi Özelinde Hz. Peygamber'in Sözlü Tefsirine Dair Rivayet Var mıdır?	N	%
"Dallin" Hristiyanlar, "Meğdubi Aleyhim" Yahudilerdir	16	40
Hatırlayamadım	24	60
Toplam	40	100

Din öğreticilerinin hizmetlerinde ve kendi ibadetlerinde kullandıkları ve yakinen bilgisine vakıf olmaları beklenen Fatiha suresiyle alakalı soru sormayı tercih ettik. "Fatiha suresi özelinde Hz. Peygamber'in sözlü tefsirine dair rivayet var mıdır? Bilgi verebilir misiniz?" diye sorduğumuzda katılımcılardan %60(24) oranında "hatırlayamadım" yanıtı alınmıştır. Geri kalan %40(16) oranındaki katılımcı ise Fatiha suresinin son ayetindeki "dallin" kelimesi "Hristiyanlardır" şeklinde ve "meğdubi aleyhim" kelimesi "Yahudilerdir" şeklinde Hz. Peygamberden gelen rivayeti aktarmışlardır. Görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğunun belki de bu konu özelinde bilinmesi beklenen bir hususta bilgilerinin olmadığı ortadadır. Bu konuda bilgi birikim artırılması nasıl sağlanabilir diye çalışmalar yapılabilir.

Tablo 9: Hz. Peygamber'in Tefsirinin Mahiyetine Dair

Hz. Peygamber Kur'an'ın Ne Kadarını Tefsir Etmiştir?	N	%
Kavli ve Fiili Olarak Tamamını	28	70
Kavli ve Fiili Olarak Tamamına Yakın Kısmını	4	10
Kavli Olarak Tamamını	1	2,5
Bilmiyorum	4	10
Kavli ve Fiili Olarak Az Bir Kısmını	3	7,5
Toplam	40	100

Katılımcılara bu aşamada son olarak "Hz. Peygamber Kur'an'ın ne kadarını tefsir etmiştir?" diye soruldu. "Bilemiyorum" diyenlerin oranı %10(4) olmuştur. Hz. Peygamber'in az veya çok; kavli veya fiili Kur'an'ı tefsir ettiği ispata ihtiyaç olmayacak derecede malum bir konudur. O sebeple bu konuda fikri olmayan din öğreticilerinin bulunması, gerçekten üzerinde düşünülmesi ve bu eksikliği gidermeye yönelik çalışma yapılması gereken meselelerdendir. "Kavli olarak tamamını tefsir etmiştir" diyenlerin oranı ise %2,5(1)'tur. Halbuki Hz. Peygamber'in Kur'an'ın tamamını kavli olarak tefsir ettiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır ve Kur'an'ın tamamını tefsir eden sözleri hiçbir eserde yazılmamıştır; başka bir bakış açısıyla kimse bu tür bir rivayet mecmuasından bahsetmemiştir. Bu da demek oluyor ki %2,5(1)'a tekabül etse bile din öğreticilerinin böyle bir görüşe sahip olabilmesi konuya uzaklığın ispatı olmuştur. Bu durumun düzeltilmesi için konu üzerinde çalışmalar yapılabilir. Altyapısı oluşturulabilecek olan bazı görüşler de ifade etmişlerdir. "Kavli ve fiili olarak tamamını tefsir etmiştir" diyenlerin oranı %70(28)'tir ve bu çoğunluğun görüşüdür. "Kavli ve fiili olarak tamamına yakın kısmını tefsir etmiştir" di-

yenler %10(4) oranında iken “Kavli ve fiili olarak az bir kısmını tefsir etmiştir” diyenlerin oranı ise %7,5(3)’tur. “Bilemiyorum” yanıtını verenleri saymadığımızda katılımcıların tamamı az veya çok; kavli veya fiili olarak Hz. Peygamber’in Kur’an’ı tefsir ettiğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber’in Kur’an’ın en az yarısından fazlasını tefsir ettiği görüşünde olanlar %82,5(33) oranında katılımcıdır.

Tablo 10: Hz. Peygamber’in Tefsirinin Aktarılmasına Dair

Din Öğretim Hizmetlerinizde Hz. Peygamber’in Tefsirini Kullanıyor musunuz?	N	%
Evet Kullanıyorum	39	97,5
Hayır Kullanmıyorum	1	2,5
Toplam	40	100

Konuyla alakalı bilgi düzeylerinin farklı olması veya ilgi düzeylerinin değişkenlik göstermesi gibi farklılıklar ortaya konmuştur. Yine de katılımcıların tamamının din görevlisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, onların öğretim hizmetlerinde Hz. Peygamber’in tefsirini kullanıp kullanmadıkları araştırmaya eklenmek istendi. Bu sayede, bilgi düzeyinin alt seviyede olmasıyla beraber dini öğretimlerde tefsir anlatımlarının durumunun değerlendirilmesi ve bu öğretimlerin kalitesinin analizi, alan araştırmacıları için bir araştırma konusu olarak işaret olacaktır. Tam tersi bilgi ve ilgi düzeyinin çok üst seviyelerde olmasıyla beraber irşat hizmetlerinde kullanılmaması gibi bir durumun din öğretimindeki eksisi ne olabilir sorusu üzerinde düşünülmeyi sağlayacaktır. Biz de katılımcılara “irşat hizmetlerinde Kur’an ile alakalı anlatımlarınızda yalın bir anlatımı mı tercih ediyorsunuz yoksa Hz. Peygamber’in tefsirine dair rivayetlerini kullanıyor musunuz?” diye sorduk: “Evet kullanıyorum” yanıtını verenlerin oranı %97,5(39)’tur. “Hayır kullanmıyorum” yanıtını verenlerin oranı ise %2,5(1)’tur. Tabi buradan din öğretimi hizmetlerinde Hz. Peygamber’in tefsirinin din görevlilerinin çoğunluğu tarafından kullanıldığı ortadadır. Hz. Peygamber’in tefsirini kullanmadığını söyleyen katılımcıya sebebi sorulduğunda: “Kendi ilmi seviyemin eksikliğinden sebep hata yapma ihtimalimden dolayı ve hitap ettiğim kitlenin ilmi seviyesinden dolayı olabildiğince salt bir anlatım yapıyorum. Genellikle bu rivayetleri aktarmıyorum, rivayetlerden anladığımı aktarıyorum” şeklinde yanıt vermiştir. Hz. Peygamber’in tefsirine dair rivayetlerin, metinsel olarak aktarımını yapmasa da o rivayetlerden yararlandığını, anladığını aktardığını ifade etmiştir. Bu da demek oluyor ki metinsel aktarım yapmamakla beraber yine de din öğretim hizmetlerinde Hz. Peygamber’in tefsirinden yararlanmakta ve Hz. Peygamber’in tefsirini kullanmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların tamamının Hz. Peygamber’in tefsirini, din öğretim hizmetlerinde kullandıkları söylenebilir.

Sonuç

Din görevlilerinin Kur’an ve tefsir okumaları hususunda ilgi ve bilgi düzeylerini ortaya koymak üzere yapılan bu araştırmada muhtelif din hizmetlerinde veya dini ilimler ders okutmanlığında vazife yapan veya yapmış olan kişiler örneklem grubu olarak seçilmiş ve kendileriyle görüşme yapılmıştır. Toplamda 40 din görevlisinin katıldığı araştırma sonucunda din görevlilerinin Kur’an meali ve tefsiri konusunda ve Hz. Peygamber tefsiri konusundaki düşünceleri ortaya konulmuştur. Bu düşünceler kapsamında bazı değerlendirmeler yapılmış olup araştırmamızın bu kısmında sunulacaktır.

Din görevlilerinin meal ve tefsirlerle doğrudan irtibatını gösteren meal ve tefsir okuma durumu,

zamanı, ne kadarının okunduğu değişkenleriyle ilgili bulgulara göre %100 olarak katılımcıların tamamının meal ve tefsir okudukları, ancak bu okumaların düzenli zaman aralıklarıyla yapılmadığı anlaşılmıştır. Bir başka ifadeyle din görevlilerinin ihtiyaç duydukları zamanlarda ve Kur'an'ın ihtiyaç duydukları bölümlerinin meal ve tefsirini okudukları ortaya çıkmıştır. Bu da meal ve tefsir okumalarına dair ilgi düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan öğretici pozisyonlarına göre Kuran mealinin az bir kısmını okuma yapanların ilgi düzeylerini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılabilir. Kur'an tefsirinin tamamını okumaya yönelik ilginin az olmasının sebepleri noktasında bir araştırma yapılabilir.

Din görevlilerinin tefsir okumalarında eser tercihlerine bakıldığında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlatılan “Kur’ân Yolu Tefsiri” isimli eserin en fazla tercih edilen tefsir olduğu görülmüştür. Bu seçimde Diyanet İşleri Başkanlığına olan güvenin de payı olsa gerektir. Diğer yandan din öğreticileri tarafından en fazla tercih edilen diğer eserler sırasıyla “Hak Dini Kur’an Dili”, “Celâleyn Tefsiri”, “Medâriku’t-tenzîl ve hakâ’iku’t-te’vîl”, “Tefhîmu’l-Çur’ân” isimli eserler olmuştur. Bu eserlerin de din görevlileri tarafından hem okuma noktasında hem tanıma noktasında daha fazla ilgi ve alakaya mazhar olduğu görülmüştür. Celâleyn Tefsiri’nin tercih edilmesinde kısa olmasının, medreselerde sıklıkla dersinin okutulmasının etkisi muhakkak vardır. Yine “Nesefî Tefsiri” ismiyle meşhur Medâriku’t-tenzîl ve hakâ’iku’t-te’vîl eseri de medreselerin tefsir derslerinde çokça okutulmaktadır. Muhakkak bu da din öğreticileri tarafından tercih edilmesinde etken olabilmektedir. Hak Dini Kur’an Dili tefsiri ise müellifi Elmalılı merhumun ülkemizdeki fevkalade saygınlığı ve ilmine, irfanına olan teveccühlerin etkisiyle fazlaca tercih edilmiş olabilir.

Meallerin anlaşılır olmasıyla alakalı sorulan sorulara katılımcıların verdikleri cevaplar ile çok net ortaya konabilecek ilk husus; meallerin parantez içi ve dipnotlar kullanılarak izahlı hale getirilmesinin gerekli olduğudur. Bu da Kur’an’ın derin manalarının Arapçadan herhangi bir dile birebir çeviri ile ortaya konamayacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Aslında hangi dil olursa olsun türcüme faaliyetlerinin bu gibi problemlerden kurtulması her zaman mümkün olmamaktadır. Tabi dil bilgisi ve edebiyat yönüyle gelişim kat etmiş bir dil ile geri kalmış bir dilin birbiri arasındaki tercüme faaliyeti elbette birçok aksaklıkları beraberinde getirecektir. Durumu bu şekilde değerlendiren %37,5(15)’lik kısım meal okumayı sakıncalı gördüklerini ifade etmişlerdir. %100 oranında araştırmamıza katılım sağlayan tüm din öğreticileri meallerde parantez içi, dipnot gibi yerlerde izahların eklenmesinin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu şekilde meal faaliyetlerinin daha faydalı olacağı görüşü din öğreticileri tarafından ortaya konmaktadır. Meal yazarlarının, birebir çeviriye riayet edeceğim derken birçok manaları göz ardı ettiği ve Kur’an’ın anlaşılmasında eksik yönler bıraktığı ortaya konmuştur. Yine Arapça dil kuralları hakkında bilgi sahibi olmayanların, meal okuyarak az veya çok Kur’an’dan anlamadıkları yerlerin olacağını söyleyen din öğreticilerinin oranı %97,5(39) olmuştur. Bu demek oluyor ki Kur’an ilimleri başlığı altında okuyucuların bilgi seviyelerinin düşük olduğu alanlardaki gerekli bilgilerin, parantez içlerinde veya dipnotlarda belirtilmesi suretiyle Kur’an’ı anlama verimliliği daha da arttırılabilecektir. Açıklama yapmaya başvurulmadığı için meal okumaktan tefsir okumayı Kur’an’ı anlamada daha faydalı bulanlar %90(9) oranındadır. Buradan tefsir veya meal okumaktan ziyade Kur’an ayetlerindeki maksadın daha iyi anlatılıp aktarılabilmesi konusuna önem verildiği görülmektedir. Şu şekilde ifade edilebilir; uzunca izahlar yapılarak ayetlerin anlaşılabilirliğini arttırmayacak bilgiler sıralamak da doğru değildir, kısa tutarak gerekli bilgileri vermemek de doğru değildir. Meallerin anlaşılabilirliği bu noktada değerlendirilip açıklamaların bu bağlamda eklenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak din öğreticilerinin Kur'an meali ve tefsirine dair bilgi ve ilgi düzeylerinin kısmen yeterli seviyede olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada din öğreticilerine hizmet içi eğitim kapsamında "Kur'an Meali ve Tefsir Teknikleri" dersleri verilebilir. İzahlı meal çalışmalarını geliştirerek, Kur'an'ın daha sağlıklı anlaşılmasına olanak sağlayacak adımlar atılabilir. Bu çalışmalar sayesinde din öğreticileri, tefsir okumalarında Kur'an'ı anlamaya yönelik en gerekli ve öncelikli bilgileri sentezleme kabiliyeti edinebilirler. Yine bu minval üzere seminerler, konferanslar düzenlenebilir ve katılım zorunlu tutularak sonrasında konu özeti istenebilir. Bir şekilde ilgi ve bilgi düzeylerini arttıracak adımların atılması gerektiği noktasında tereddüt yoktur.

Kaynakça

- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İfav, 70. Basım, 2020.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. *el-Fevzü'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr*. ed. Fethi Güngör. çev. Yahya Yaşar. İstanbul: Beyan, 2018.
- Gümüüş, Sadrettin. "Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (2015), 287-331.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Mukaddimetü't-Tahrîr ve't-Tenvîr Mine't-Tefsîr*. çev. Harun Ünal. İstanbul: Ekin Yayınları, 1. Basım, 2020.
- İbn Cüzey el-Kelbî. *Mukaddimetü't-Teshîl Li 'Ulumi't-Tenzîl*. ed. Davut Ağbal. çev. Zeynep Demirtaş vd. İstanbul: Rihle Kitap, 1. Basım, 2021.
- İbn Teymiyye. *Tefsir Usûlü*. çev. Cemal Güzel. İstanbul: Takva, 2018.
- Kanca, Fatih. "Yazılış Amaçları Bakımından Türkçe Kur'an Mealleri". *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi* 5/2 (Aralık 2022), 187-247.
- Menna' Halil el-Kattan. *Mebâhis Fî Ulûmi'l-Kur'ân*. çev. Abdulaziz Hatip - Mustafa Özçelik. İstanbul: Beka, 1. Basım, 2022.
- Öztürk, Mustafa. "Meâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 04 Nisan 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>
- Şen, Ercan. "İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Gözüyle Kur'an Mealleri (Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Örneği)". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/1 (Haziran 2020), 65-94.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. sad. İsmail Karaçam. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 2012.
- Zürkânî, Muhammed 'Abdul'azîm. "Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Ḳur'ân". *el-Mektebetü's-Şamile*. Erişim 04 Nisan 2024. <https://shamela.ws/book/7249>
- Güncel Türkçe Sözlük*, 04 Nisan 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Kur'ân Yolu. Erişim 04 Nisan 2024. <https://kuran.diyaret.gov.tr/>